

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکزی

دانشکده روانشناسی و علوم اجتماعی ، گروه علوم تربیتی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش مدیریت آموزشی

عنوان :

بررسی عوامل بازدارنده و پیش برنده آموزش و مشارکت مردمی در

فعالیت‌های شهرداری تهران

استاد راهنما :

دکتر رکسانا نصیری علی آبادی

استاد مشاور :

دکتر یلدا دلگشایی

پژوهشگر :

محمد رسول سوداگر

زمستان ۱۳۹۰

تقدیرم به :



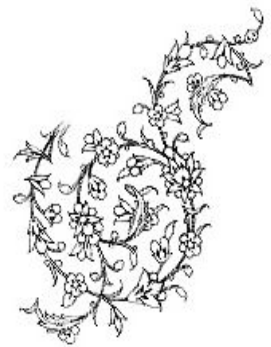
تقدیرم به پدر عزیزم سردار سرلشکر شهید حاج احمد سوداگر

که رهبر معظم انقلاب، مقام معظم رهبری امام فامنه ای ایشان را جانپاز فرا فطاب کرد
مرد بلند همت و دور اندیشی که با آینده نگری و تیز بینی فرمات ماندگاری را برای این نظام پایه ریزی کرد.
مرد فستکی ناپذیر بیوه ها و دانشمند پر هسته عرصه های دفاع مقدس که با بنیانگذاری و تاسیس پژوهشگاه علوم و معارف دفاع
مقدس، دو واحد درس آشنایی با دفاع مقدس را در جامعه دانشگاهی کشور ایجاد نمود. تقدیرم به همسر عزیزم و مادر مهربانم اسوه
های صبر، ایمان و فداکاری که دلسوزانه کمک های زیادی در دوره تدریس به من نمودند. این رساله اگر قدریست تقدیرم به
روح پاک امام شهیدان بنیانگذار نظام جمهوری اسلامی و تمامی شهدای عزیز و بزرگ مردانی همچون شهید سوداگر، شهید
طهرانی مقدم، شهید شوشتری، شهید کاظمی، شهید صیاد شیرازی، شهید باقری، شهید دقایقی، شهید بابایی، شهید باکری
شهید زین الدین، شهید همت، شهید فرای، شهید صمد رودکی و... که پرورش یافته همین مدیریت قدرتمند بوده اند و
توانستند برگه های زرین تاریخ ایران اسلامی را بنگارند تقدیرم به شهیدانی که با عمارت سبز شان جان
دوباره ای در کالبد ملت عزیز ایران نهاده اند از جمله آنان که از وادی دیگرند.

عموی عزیزم شهید محمود سوداگر

دائی عزیزم شهید ناصر صندوق ساز

داداش عزیزم مرحوم ناصر سوداگر



سپاسگزاری:



بعد از حمد قانع یکتا، تقدیر و سپاس از دو عزیز بزرگوار
سرکار خانم دکتر نصیری
، استاد محترم، راهنما؛
سرکار خانم دکتر دلگشایی
، استاد محترم مشاور
قدردانی از خانواده صبور و عزیزم و تمامی دوستان و
عزیزانی که صمیمانه مرا در نگارش این پایان نامه یاری
رسانند.



بسمه تعالی

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب محمدرسول سوداگر دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی ۸۸۷۲۶۳۰۰۰۰۱ در رشته علوم تربیتی - مدیریت آموزشی که در تاریخ ۱۳۹۰/۱۱/۱۲ از پایان نامه خود تحت عنوان: بررسی عوامل بازدارنده و پیش برنده آموزش و مشارکت مردمی در فعالیت‌های شهرداری تهران با کسب نمره ۱۹/۲۵ و درجه عالی دفاع نموده ام بدین وسیله متعهد می شوم:

۱. این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.
۲. این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
۳. چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هر گونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.
۴. چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچ گونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضاء:

بسمه تعالی

در تاریخ ۱۳۹۰/۱۱/۱۲

دانشجوی کارشناسی ارشد آقای محمدرسول سوداگر از پایان
نامه خود دفاع نموده و با نمره ۱۹/۲۵ بحروف نوزده و بیست و
پنج صدم و با درجه عالی مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

چکیده

فصل اول: کلیات

۲	۱-۱- مقدمه
۴	۲-۱- بیان مسئله
۹	۳-۱- اهمیت و ضرورت تحقیق
۱۱	۴-۱- اهداف تحقیق
۱۱	۱-۴-۱- هدف کلی تحقیق:
۱۱	۲-۴-۱- اهداف جزئی تحقیق:
۱۲	۵-۱- سوالات تحقیق
۱۲	۱-۵-۱- سوال اصلی تحقیق:
۱۲	۲-۵-۱- سوالات ویژه تحقیق:
۱۲	۶-۱- تعاریف نظری و عملیاتی متغیرهای تحقیق
۱۲	۱-۶-۱- تعاریف نظری:
۱۴	۲-۶-۱- تعاریف عملیاتی:

فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه تحقیق

۱۷	مقدمه
۱۷	۱-۱- قسمت اول: مبانی نظری مشارکت
۱۷	۱-۱-۱- مفهوم مشارکت
۲۱	۲-۱-۲- تاریخچه مشارکت در جهان، دنیای اسلام و ایران
۲۵	۳-۱-۲- اهمیت مشارکت در فرآیند نوسازی جامعه
۲۵	۴-۱-۲- مصادیق مختلف مشارکت
۲۵	۵-۱-۲- ابعاد و انواع مشارکت
۲۹	۶-۱-۲- ویژگی های مشارکت
۳۰	۷-۱-۲- عوامل و دلایل مشارکت
۳۳	۸-۱-۲- عناصر تقویت کننده و زمینه ساز مشارکت
۴۴	۹-۱-۲- راهکارهای تقویت مشارکت
۴۵	۱۰-۱-۲- موانع و دلایل عدم مشارکت
۴۶	۱۱-۱-۲- دلایل عدم مشارکت از نگاه منابع اسلامی
۴۶	۱-۱۱-۲- موانع اخلاقی و فرهنگی:

- ۴۸ ۲-۱۱-۱-۲- موانع سیاسی و اجتماعی:
- ۵۲ ۳-۱۱-۱-۲- موانع اقتصادی
- ۵۴ ۱۲-۱-۲- توسعه و مشارکت
- ۵۴ ۱۳-۱-۲- متغیرهای کلان در زمینه مشارکت
- ۵۵ ۱۴-۱-۲- مشارکت در تصمیم‌گیری و مدیریت
- ۵۶ ۱۵-۱-۲- مشارکت سیاسی شهروندان
- ۵۸ ۱۶-۱-۲- فرایند مشارکت سیاسی شهروندان
- ۶۰ ۱۷-۱-۲- سطوح مشارکت سیاسی
- ۶۲ ۱۸-۱-۲- مشارکت اقتصادی شهروندان
- ۶۶ ۱۹-۱-۲- اهداف اقتصادی مشارکت
- ۶۶ ۲۰-۱-۲- مشارکت اجتماعی شهروندان
- ۷۰ ۲۱-۱-۲- اهداف سیاسی، اجتماعی مشارکت و نقش آن در وفاق اجتماعی
- ۷۰ ۲۲-۱-۲- مشارکت فرهنگی شهروندان
- ۷۲ ۲۳-۱-۲- مکانیزم‌های ارتقاء مشارکت مردم در توسعه فرهنگی
- ۷۳ ۱-۲۳-۱-۲- ارتقاء خود آگاهی فردی و اجتماعی
- ۷۵ ۲-۲۳-۱-۲- مشارکت آزادانه
- ۷۶ ۳-۲۳-۱-۲- تغییر نگرش مردم نسبت به دولت
- ۷۶ ۴-۲۳-۱-۲- تغییر نگرش اقتدارگرایانه دولت‌مردان
- ۷۷ ۵-۲۳-۱-۲- اجتناب از تمرکزگرایی در سیاست‌گذاری فرهنگی
- ۷۸ ۶-۲۳-۱-۲- بسیج منابع
- ۷۸ ۷-۲۳-۱-۲- اثر بخش کردن مشارکت
- ۷۹ ۲۴-۱-۲- نقش عوامل فرهنگی در توسعه مشارکت سیاسی و اجتماعی
- ۸۰ ۲۵-۱-۲- نقش آگاهی‌های عمومی در توسعه مشارکت اجتماعی و سیاسی
- ۸۱ ۲۶-۱-۲- تاثیر هویت‌سازی و تلقین بر مشارکت اجتماعی و سیاسی
- ۸۲ ۲۷-۱-۲- انقلاب اسلامی و مشارکت شهروندان در اداره امور شهرها
- ۸۳ ۲۸-۱-۲- اهمیت و ضرورت مشارکت مردم در انقلاب اسلامی
- ۸۴ ۲۹-۱-۲- اهمیت مشارکت در دوران تثبیت انقلاب اسلامی
- ۸۵ ۳۰-۱-۲- مشارکت شهری
- ۸۷ ۳۱-۱-۲- تفاوت مشارکت اجتماعی در جوامع شهری و روستایی
- ۸۸ ۳۲-۱-۲- راهکارهای توسعه مشارکت اجتماعی در جوامع شهری
- ۹۱ ۳۳-۱-۲- مشارکت عامه مردم در پیشرفت کشور
- ۹۲ ۳۴-۱-۲- الگوهای سنتی و نوین مشارکت
- ۹۲ ۱-۳۴-۱-۲- مشارکت سنتی
- ۹۲ ۲-۳۴-۱-۲- مشارکت جدید

- ۳۵-۱-۲- ارزیابی الگوهای جدید مشارکت شهروندان در اداره امور شهرهای ایران ۹۳
- ۳۶-۱-۲- نقش انجمن های ایالتی و ولایتی در مشارکت ۹۴
- ۳۷-۱-۲- انجمن های بلدی آغازگر مشارکت مردم در اداره امور شهرها ۹۶
- ۳۸-۱-۲- نظریه ها و دیدگاههای مشارکت ۹۹
- ۳۸-۱-۲- مشارکت از دیدگاه حضرت علی (ع) ۱۰۱
- ۳۸-۱-۲- مشارکت از دیدگاه یونسکو ۱۰۲
- ۳۸-۱-۲- تئوری مشارکت گابریل آلموند ۱۰۳
- ۳۸-۱-۲- تئوری مشارکت سیاسی دانیل لرنر ۱۰۴
- ۳۸-۱-۲- تئوری مشارکت سیاسی سیمون مارتی لیبست ۱۰۵
- ۳۸-۱-۲- تئوری مشارکت سیاسی رابرت دال ۱۰۶
- ۳۸-۱-۲- تئوری مشارکت سیاسی هانتینگتون ۱۰۷
- ۳۸-۱-۲- تئوری حداقلگرایان و حداکثرگرایان در مشارکت شهروندان ۱۱۰
- ۲-۲- قسمت دوم: مبانی نظری آموزش شهروندی ۱۱۳
- ۲-۲-۱- مفهوم آموزش ۱۱۳
- ۲-۲-۲- هدف آموزش ۱۱۳
- ۲-۲-۳- آموزش، سرآغاز توسعه ۱۱۴
- ۲-۲-۴- آموزش شهروندی ۱۱۶
- ۲-۲-۱-۴- اهداف آموزش شهروندی ۱۱۷
- ۲-۲-۴-۲- بستگی شهروندی و آموزش آدمی ۱۱۸
- ۲-۲-۴-۳- اصول و بنیان های آموزش شهروندی ۱۱۹
- ۲-۲-۴-۴- ضرورت قانونی شدن آموزش شهروندی ۱۲۱
- ۲-۲-۴-۵- مقصد اصلی آموزش شهروندی ۱۲۲
- ۲-۲-۵- آموزش شهروندان از نوع اثرگذار ۱۲۳
- ۲-۲-۶- آموزش منطبق با نیازهای شهروندان ۱۲۴
- ۲-۲-۷- شهرداری، مسئول آموزش شهروندان ۱۲۴
- ۲-۲-۸- روشهای آموزشی موثر در آموزش شهروندان ۱۲۵
- ۲-۲-۹- کارکرد مثبت آموزش های شهروندی ۱۲۶
- ۲-۲-۱۰- راههای دستیابی به آموزش مطلوب ۱۲۷
- ۲-۳- قسمت سوم: پیشینه تحقیقات انجام شده در ایران و جهان ۱۲۹
- ۲-۳-۱- تحقیقات انجام شده در ایران ۱۲۹
- ۲-۳-۲- تحقیقات انجام شده در جهان ۱۴۰
- ۲-۴- قسمت چهارم: جمع بندی پیشینه و چارچوب نظری تحقیق ۱۴۶

فصل سوم: روش شناسی تحقیق

مقدمه	۱۵۱
۳-۱- نوع تحقیق	۱۵۱
۳-۲- واحد تحلیل	۱۵۲
۳-۳- قلمرو تحقیق	۱۵۲
۳-۴- جامعه آماری	۱۵۳
۳-۵- نمونه و روش نمونه گیری	۱۵۴
۳-۶- ابزار جمع آوری داده‌ها	۱۵۵
۳-۶-۱- روش نمره گذاری پرسشنامه	۱۵۷
۳-۶-۲- روایی و پایایی پرسشنامه	۱۵۷
۳-۷- روش جمع آوری داده ها	۱۵۹
۳-۸- روش تجزیه و تحلیل داده ها	۱۶۰

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده‌ها

مقدمه	۱۶۳
۴-۱- توصیف داده‌های جمعیت شناختی	۱۶۳
۴-۲- تحلیل استنباطی داده‌ها	۱۶۷
۴-۲-۱- تجزیه و تحلیل داده‌های مربوط به سؤال اول تحقیق	۱۶۷
۴-۲-۲- تجزیه و تحلیل داده‌های مربوط به سؤال دوم تحقیق	۱۷۰
۴-۲-۳- تجزیه و تحلیل داده‌های مربوط به سؤال سوم تحقیق	۱۷۱
۴-۲-۴- تجزیه و تحلیل داده‌های مربوط به سؤال چهارم تحقیق	۱۷۴

فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادها

۵-۱- خلاصه تحقیق	۱۸۲
۵-۲- یافته ها	۱۸۵
۵-۳- بحث و نتیجه گیری	۱۸۸
۵-۴- محدودیتهای تحقیق	۱۹۷
۵-۵- پیشنهادات	۱۹۷
۵-۵-۱- پیشنهادات تحقیق	۱۹۷
۵-۵-۲- پیشنهادات برای تحقیقات بعدی	۱۹۹
منابع	۲۰۱
ضمائم	۲۱۴

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول ۱-۲: انواع مشارکت	۱۰۴
جدول ۲-۲: مهمترین و کم اهمیت‌ترین اهداف تربیت شهروندی در سطح آسیا و بین‌الملل	۱۱۷
جدول ۱-۳: تعداد کل جامعه آماری تحقیق	۱۵۳
جدول ۲-۳: توزیع جامعه و نمونه بر حسب منطقه و جنسیت	۱۵۵
جدول ۳-۳: دسته بندی گویه های پرسشنامه تحقیق	۱۵۷
جدول ۴-۳: نتایج ضرایب پایایی پرسشنامه تحقیق	۱۵۹
جدول شماره ۱-۴: توزیع فراوانی نمونهها بر حسب «جنسیت»	۱۶۴
جدول شماره ۲-۴: توزیع فراوانی نمونهها بر حسب «سابقه خدمت»	۱۶۵
جدول شماره ۳-۴: توزیع فراوانی نمونهها بر حسب «منطقه»	۱۶۶
جدول شماره ۴-۴: آزمون بارتلت و کومو	۱۶۷
جدول شماره ۵-۴: استخراج مجموعه اولیه عاملها	۱۶۸
جدول شماره ۶-۴: بارهای عاملی عوامل پیش برنده و بازدارنده آموزش و مشارکت مردمی در فعالیتهای شهرداری تهران و سهم هر یک از عاملها	۱۶۹
جدول شماره ۷-۴: آزمون تی مستقل برای مقایسه تفاوت میانگین پاسخ آزمودنیها در مورد عوامل بازدارنده و پیش برنده آموزش و مشارکت مردمی در فعالیتهای شهرداری تهران بر حسب جنسیت	۱۷۰
جدول شماره ۸-۴: آماره‌های توصیفی مربوط عوامل بازدارنده و پیش برنده آموزش و مشارکت مردمی در فعالیتهای شهرداری تهران بر حسب سابقه شغلی	۱۷۱
جدول شماره ۸-۴: آزمون تحلیل واریانس برای مقایسه تفاوت پاسخ آزمودنیها در مورد عوامل بازدارنده و پیش برنده آموزش و مشارکت مردمی در فعالیتهای شهرداری تهران بر حسب سابقه شغلی	۱۷۳
جدول شماره ۹-۴: آماره‌های توصیفی مربوط به آزمون تحلیل واریانس برای مقایسه تفاوت میانگین پاسخ آزمودنیها در مورد عوامل بازدارنده و پیش برنده آموزش و مشارکت مردمی در فعالیتهای شهرداری تهران بر حسب منطقه	۱۷۵
جدول شماره ۹-۴: آزمون تحلیل واریانس برای مقایسه تفاوت پاسخ آزمودنیها در مورد عوامل بازدارنده و پیش برنده آموزش و مشارکت مردمی در فعالیتهای شهرداری تهران بر حسب منطقه	۱۷۷
جدول شماره ۱۰-۴: آزمون تعقیبی توکی برای مشاهده تفاوت واقعی در بین میانگین گروهها	۱۷۸
(مولفه عوامل اجتماعی و منطقه)	۱۷۸
جدول شماره ۱۱-۴: آزمون تعقیبی توکی برای مشاهده تفاوت واقعی در بین میانگین گروهها	۱۷۹
(مولفه عوامل اقتصادی و منطقه)	۱۷۹
جدول شماره ۱۲-۴: آزمون تعقیبی توکی برای مشاهده تفاوت واقعی در بین میانگین گروهها	۱۸۰
(مولفه عوامل مدیریتی و منطقه)	۱۸۰

فهرست نمودارها

صفحه

عنوان

- نمودار شماره ۱-۴: توزیع فراوانی نمونهها برحسب «جنسیت»..... ۱۶۴
- نمودار شماره ۲-۴: توزیع فراوانی نمونهها برحسب «سابقه خدمت»..... ۱۶۵
- نمودار شماره ۳-۴: توزیع فراوانی نمونهها برحسب « منطقه »..... ۱۶۶

فهرست اشکال

صفحه

عنوان

- شکل ۱-۲: نمودار تشکیلاتی نخستین مدیریت شهری نوین در ایران ۹۷
- شکل ۲-۲: مدل تحلیلی هانتینگتون از مشارکت سیاسی ۱۰۹
- شکل ۳-۲: چارچوب نظری تحقیق ۱۴۹

چکیده

پژوهش حاضر به منظور بررسی عوامل بازدارنده و پیش برنده آموزش و مشارکت مردمی در فعالیت‌های شهرداری تهران انجام شده است. روش تحقیق از نظر شیوه گردآوری اطلاعات توصیفی (پیمایشی) و از نظر هدف کاربردی بوده است. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه کارکنان (مشغول به کار) شهرداری شهر تهران به تعداد (N=5024) نفر بوده است که حجم نمونه مطابق با جدول «مورگان» (n=357) نفر برآورد گردید که این تعداد به شیوه نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای ساده از بین جامعه آماری انتخاب شده است. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه‌ای محقق ساخته مشتمل بر 40 گویه در مقیاس 5 درجه ای لیکرت بوده است که روایی آن از نظر صوری، محتوایی و سازه بررسی شده است و پایایی آن با اجرای آزمایشی بر روی نمونه‌ای 30 نفره و محاسبه ضریب آلفای کرونباخ (0/82) بدست آمده است. داده‌های گردآوری شده به کمک روش‌های آمار توصیفی و استنباطی همچون آزمون کومو، تحلیل عاملی، تی برای دو گروه مستقل، تحلیل واریانس و آزمون تعقیبی توکی از طریق نرم افزار آماری SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. نتایج بدست آمده نشان داد که به ترتیب هفت عامل اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، تکنولوژیکی، انگیزشی، مدیریتی و آموزشی از جمله عوامل بازدارنده و پیش برنده آموزش و مشارکت مردمی در فعالیت‌های شهرداری تهران هستند. نتایج دیگر پژوهش نیز نشان داده است که بین نظرات آزمودنی‌ها پیرامون عوامل بازدارنده و پیش برنده آموزش و مشارکت مردمی در فعالیت‌های شهرداری تهران از نظر جنسیت و سابقه شغلی تفاوت معناداری وجود ندارد؛ اما از نظر منطقه تفاوت معناداری بین گروه‌ها وجود دارد.

کلید واژه: مشارکت، شهروندان، آموزش، عوامل بازدارنده، عوامل پیش برنده.

فصل اول

کلیات تحقیق

مقدمه

توسعه هر جامعه ای در ابعاد اجتماعی، اقتصادی و سیاسی، نیاز به سهامداران آن جامعه دارد که به نام «شهروندان» مطرح اند (عسکریان، ۱۳۸۵: ۱۳۴). مقوله شهروندی در هر جامعه ای وقتی تحقق می یابد که همه افراد یک جامعه از کلیه حقوق مدنی و سیاسی برخوردار باشند و همچنین به فرصت های مورد نظر زندگی از حیث اقتصادی و اجتماعی دسترسی آسان داشته باشند. ضمن اینکه شهروندان به عنوان اعضای یک جامعه در حوزه های مختلف مشارکت دارند و در برابر حقوقی که دارند، مسئولیت هایی را نیز در راستای اداره بهتر جامعه و ایجاد نظم بر عهده می گیرند. شناخت این حقوق و تکالیف نقش مؤثری در ارتقاء شهروندی و ایجاد جامعه ای بر اساس نظم و عدالت دارد (شهرداری تهران، ۱۳۸۹). برای شناخت این حقوق و داشتن همکاری و مشارکت در اجتماع به عنوان یک شهروند، بایستی به آموزش و تربیت شهروندان جامعه، مطابق با استانداردهای جهانی توجه ویژه ای گردد. زیرا، آموزش می تواند استانداردهای بالاتر زندگی شهری را فراهم آورده و تحرک اجتماعی را تقویت نماید. به طوری که سازمان ملل متحد نیز در دهه (۱۹۵۰) آموزش را به عنوان یک نیاز اساسی شناخته و آن را عنصر اصلی توسعه معقول عنوان نموده است.

یکی از مهمترین مفاهیمی که امروزه نقش تاثیرگذار آن بر توسعه، رشد و پیشرفت کشورها روشن و مبرهن گشته است، مفهوم مشارکت شهروندان یک جامعه در کلیه امور آن می باشد. به همین دلیل در عصر حاضر مشارکت به عنوان یک مفهوم پایه ای، یکی از مهمترین ارکان یک نظام

مردم سالارانه و دموکراتیک محسوب می‌گردد (دعاگویان، بی‌تا). نسل‌های گذشته معنای مشارکت همگانی را تنها آگاهی یافتن افراد از تصمیم‌گیری‌ها می‌دانستند و آن را صرفاً بیانیه‌هایی یک‌جانبه از سوی مدیران به جامعه تصور می‌کردند، اما امروزه و در شرایط حاضر مفاهیم جدیدتری ذیل مقوله مشارکت مطرح شده که به آن ابعاد گوناگونی می‌بخشد. تحولات دوران حاضر شکل جدیدی به جامعه شهری و روابط آن داده است. جامعه نوین شهری با ویژگی‌هایی چون ناهمگونی جمعیتی، تحرک اجتماعی بالا، تفکیک و قشربندی اجتماعی گسترده و سازماندهی اجتماعی و سیاسی جدید به همراه مطالبات گوناگون و پراکنده سیاسی-اجتماعی و مدنی شهروندان، زمینه‌ساز شکل‌گیری روابط جدیدی میان آنان و حکومت‌های محلی (دولت‌های شهری) شده است (صادقی، ۱۳۸۹). تأکید بر مشارکت، که نقطه وفاق اکثر دیدگاه‌های تعدیل‌یافتهٔ امروزین است، بیان می‌دارد که برای توسعه، به مشارکت مردمی نیاز مبرم و شدیدی وجود دارد که اگر مورد غفلت قرار گیرد، حرکت جوامع حرکتی غیرمؤثر و ناکارآمد حرکت درجا خواهد بود و هزینه‌زایی بالایی را برای تحولات آتی در بر خواهد داشت (شجاعی نصرآبادی، ۱۳۸۲). مروری بر نظریه‌ها و دیدگاه‌های مربوط به مشارکت شهروندان این واقعیت تاریخی را آشکار می‌کند که مشارکت معنی‌دار مردم می‌تواند موجب استواری نظام شهری و نهادینه شدن دستگاه‌های نظارتی گردد. آنچه که مهم است نظارت همگانی اندیشه و برنامه‌ای است که در راستای مشارکت مردم در امور شهری و مدیریت شهری گام برمی‌دارد. نظارت همگانی با ایجاد بسترهای زیرین مشارکت همگانی، علاوه بر جلب رضایت شهروندان نسبت به فعالیت‌ها و خدمات شهری بر مقبولیت و مشروعیت خود و نظام شهرداری می‌افزاید و پیوندی عمیق و دائمی بین مدیریت شهری و شهروندان فراهم می‌کند (دعاگویان، بی‌تا). به همین دلیل تحقیق حاضر می‌کوشد تا عوامل بازدارنده و پیش‌برنده مشارکت مردمی در فعالیت‌های شهرداری تهران را مورد بررسی و شناسایی قرار دهد.

بیان مسئله

ارزش مشارکت در امور عمومی و مدنی شهری دارای سابقه بسیار طولانی است. ادبیات مشارکت به نوعی با کارهای روسو^۱، رونق خاصی گرفته است. در قرن ۱۹ که به نوعی لیبرالیسم حاکم بوده تا قرن ۲۰ که رادیکالیسم حاکم شد، به طرق گوناگون به مشارکت پرداخت شده است. علت این امر را می توان در نقش مشارکت به عنوان عامل افزایش آگاهی اجتماعی، سیاسی و اخلاقی، افزایش مسئولیت پذیری، توانمندسازی و شاید گروه ها، اجتماعات انسانی و... ذکر کرد (آبوت^۲ و همکاران، ۲۰۰۰). به همین خاطر بوده است که توجه به پدیده مشارکت و تأکید بر نقش آن به عنوان یکی از عوامل اصلی توسعه، تا حد زیادی پس از شکست راهکارها و برنامه های توسعه در دهه های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ مطرح گشته است (نیازی، ۱۳۸۱). طوری که به خاطر حساسیت موضوع، سازمان بین المللی یونسکو اعلام نموده است که اکنون توسعه باید از مردم، از آنچه انجام می دهند و از آنچه که می اندیشند و باور دارند، آغاز شود (فردرو و رضوانی، ۱۳۸۱).

یونسکو^۳ (بی تا) آموزش را آغاز توسعه برشمرده است (یونسکو، بی تا، نقل از کردستان امروز، ۱۳۸۹). بنابراین، پیشرفت و توسعه هر جامعه ای تنها در گرو، ارتقا سطح آموزش، آگاهی، مهارت، رفتار و بینش منابع انسانی است. به همین دلیل است که امروزه در بیشتر کشورهای بزرگ جهان بخش عظیمی از تحقیقات و منابع مصروف کشف این حقیقت می شود که شهروند مطلوب باید دارای چه خصوصیات باشد و چگونه می توان این ویژگی ها را در اقشار مختلف جامعه توسعه داد. در مطالعه ای که با مشارکت بیش از بیست کشور جهان تحت عنوان «مطالعات شهروندی» انجام گرفته است، اهمیت تخصیص موارد فوق آشکار می شود (خطیب زنجانی، ۱۳۸۵). بر این اساس، توجه به امر آموزش های شهروندی و بهسازی منابع انسانی شهری، بیش از پیش ضرورت پیدا می کند.

۱ Rousseau

۲ Abbott

۳ Unesco

مشارکت به معنای شراکت و همکاری در کاری، امری یا فعالیتی و حضور در جمعی، گروهی و سازمانی، جهت بحث و تصمیم‌گیری چه به صورت فعال و چه به صورت غیرفعال است. از اینرو برای ارائه یک تعریف عام از مشارکت می‌توان گفت که مشارکت به مفهوم همکاری و شرکت در کار، امر یا فعالیتی، حضور در جمع، گروه و سازمانی جهت بحث و تصمیم‌گیری، چه به صورت فعال و چه به صورت غیرفعال است که در آن نقش و مسئولیت فرد چندان مشخص نشده است (تبریزی، ۱۳۷۳). به طور خاص، مشارکت به آن دسته از فعالیت‌های ارادی دلالت دارد که اعضاء یک جامعه از طریق آنها در فرایندها و امور جامعه شرکت کرده و به طور مستقیم و غیرمستقیم در شکل دادن حیات مدنی مشارکت می‌کنند (همان منبع). در مجموع، جوهره اصلی مشارکت را باید در فرایند درگیری، فعالیت و تأثیرپذیری دانست (علوی‌تبار، ۱۳۸۰) که نتیجه آن می‌تواند به ایجاد احساس تعهد در بین افراد جامعه بیانجامد (فردرو و رضوانی، ۱۳۸۱). بنابراین در تعریف مشارکت سه اندیشه نهفته است: درگیری ذهنی و عاطفی، انگیزش برای یاری دادن و پذیرش مسئولیت (طوسی، ۱۳۷۷). مشارکت دارای دو بعد فعال^۱ و غیرفعال^۲ است. مشارکت فعال حق و شهروندان و مشارکت غیرفعال وظیفه ایشان تلقی می‌شود. روند بلوغ فرهنگ شهروندی در این پیوستار شکل می‌گیرد. در جامعه نیز هنگامی که مردم مشارکت جو و دولت مشارکت پذیر باشند شرایط انفعالی به وجود می‌آید. مشارکت جویی و وارد کردن مردم به عرصه، نقش فعال دولت و مشارکت‌پذیری، نقش انفعالی دولت و حاکمیت است (وردی‌نژاد، ۱۳۸۷).

حاصل تحقیقات و تجربیات پژوهشگران دلالت بر آن دارد که مشارکت سبب افزایش بازدهی، بالا رفتن کیفیت، کاهش تعارض و کاهش مقاومت‌های منفی نظیر غیبت، تأخیر و کم‌کاری و افزایش درآمد خواهد شد (مهدوی و رحمانی‌خلیلی، ۱۳۸۷). به طوری که در عصر کنونی مشارکت شهروندان در امور سیاسی و اجتماعی، در تمام کشورهای توسعه یافته و بسیاری از کشورهای در حال توسعه پذیرفته شده است. مشارکت شهروندان، نیروی محرک مدیریت شهری

^۱ Active

^۲ Passive